

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ НАПОЇВ У СЛОВНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

У статті проаналізовано лексику на позначення спиртовмісних і безалкогольних напоїв, репрезентовану в історичному джерелі кінця XIX ст. – «Словарі української мови» Б. Д. Грінченка. Акцентовано увагу на значенні й ролі лексикографічної праці для сучасних мовознавчих та етнографічних студій. У процесі дослідження виявлено кількісний склад зафіксованих у словнику маніфестантів окресленої лексико-семантичної групи, встановлено мотиваційну базу виявлених лексем, проаналізовано номенклатуру назв з погляду наявних дериваційних процесів, наголошено на особливостях побудови словникових статей, що полягають у докладному чи недостатньому описі якісних характеристик напоїв, а також частоту покликання на ареал поширення тієї чи тієї реалії. З метою відстеження змін у лексиці, що відбулися протягом останнього століття, здійснено зіставний аналіз представлених у словнику лексичних одиниць з номенами, які функціонують в діалектному мовленні на сучасному етапі. Відзначено, що в процесі історичного розвитку лексики на позначення напоїв вирізняється сталістю семантики. Спостережено зміни, які відбулися у фонетичному та словотвірному оформленні деяких маніфестантів.

Ключові слова: напої, лексика, говірка, лексико-семантична група, лексикографічна праця.

«Словарь української мови» Бориса Грінченка, над яким він працював як співукладач, упорядник та редактор, високо оцінили і мовознавці минувшини, і сучасні науковці. Як зауважує в післямові до словника О. О. Тараненко, «джерельною базою, добором лексичного матеріалу словник був зорієнтований на народну основу... У ньому подана лексика літературної мови XIX ст.,

фольклору, більшості українських говорів. Особливий інтерес становить сільськогосподарська лексика, лексика фауни і флори України, народних промислів і ремесел, народного вбрання, обрядів, ігор, що супроводжується описом, часом досить складних, відповідних понять, завдяки чому словник є одночасно цінними етнографічно-енциклопедичним довідником» [СГ, Післямова до словника].

Лексикографічна праця містить понад 68 тис. словникових статей. На думку мовознавців І. Г. Матвіяса та М. Г. Железняка, словник Б. Д. Грінченка – це підсумок роботи кількох поколінь українських лексикографів, починаючи від Лаврентія Зизанія. У ньому здійснено установку на найповніше відбиття живої літературної та значною мірою діалектної мови [4, с. 96].

Джерелом для багатьох словникових статей слугують також особисті фольклорні й етнографічні записи Б. Д. Грінченка, які він збирав протягом тривалого часу, глибоко вивчаючи звичаї, обряди, традиційний побут українців. Перелічені елементи народної культури й досі на часі в мовознавчих студіях. Дослідження побутової лексики, зокрема артефактів, пов'язаних з носіями інформації про повсякденну життєдіяльність людини, становить особливий інтерес для діалектологів. Одним із таких артефактів є харчування – особливий культурний код, складова частина існування людини, саме в ньому найбільш повно відтворено матеріальну й духовну культуру людства, відображено соціально-економічні умови, спадковість поколінь, міжетнічні зв'язки.

Системні описи лексики харчування представлено в дисертаціях, виконаних на матеріалі говірок південно-західного (З. Т. Ганудель [1], Е. Д. Гоца [2]), поліського (Є. Д. Турчин [6]) та південно-східного (Н. Г. Загнітко [3]) наріч. У цих дослідженнях з'ясовано структурно-семантичну організацію назв їжі, здійснено лексико-етимологічний, лексико-семантичний, лінгвогеографічний аналіз традиційних українських страв; визначено співвіднесеність досліджуваних говорів з українською літературною мовою та з говорами різних діалектних континуумів. Також встановлено обсяг традиційних елементів лексики харчування, виявлено кількісний та якісний

склад іншомовних нашарувань, продемонстровано загальні тенденції змін, які відбулися в лексиці протягом певного періоду у зв'язку з екстра- та інтралінгвальними чинниками.

«Словарь української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка (далі *Словник*) вміщує близько 367 одиниць – назв продуктів харчування та напоїв. Умовно розподіляємо їх за такими лексико-семантичними групами: назви хліба (48 фіксацій); назви страв з докладним описом їхніх складників і способів приготування (77); назви напоїв (73); назви виробів з тіста (53); назви молочних продуктів (43); назви обрядових страв (23); назви страв з м'яса (20); назви круп'яних страв (13); назви перших (рідких) страв (9); назви тваринного жиру (8).

Мета розвідки – проаналізувати особливості представлення в *Словнику* Б. Д. Грінченка лексико-семантичної групи «Назви напоїв» та відстежити функціонування лексем, наявних у лексикографічній пам'ятці, в українських діалектах.

Методом суцільної вибірки зі *Словника* було виписано лексеми на позначення напоїв. В окресленій лексико-семантичній групі ми виділили дві підгрупи: 1) назви спиртних напоїв (горілки, наливки, настоянок та ін.) – 52 лексеми; 2) назви безалкогольних напоїв (киселю, компотів та ін.) – 17 лексем. Також зафіксовано номени – загальні назви напоїв: *пиття* 1) Питье; 2) Выпивка; 3) Напитокъ [СГ, т. 3, с. 155]; *пиво́та*, ж. Напитокъ. *Пий пивоту та вигонь лихоту, щоб тая лихота не сушила живота*. Драг. 379 [СГ, т. 3, с. 150]; *питення*, с. Питье. *Оттут можно і питенням і їденням підживитись*. О. 1861. VIII. 27 [СГ, т. 3, с. 154]; *питво́*, с. Питье [СГ, т. 3, с. 154].

Репрезентанти на позначення спиртних напоїв можуть бути мотивовані:

- назвами продуктів, з яких виготовлено напій: *дулі́вка* ‘наливка на грушахь-дуляхь’ [СГ, т. 1, с. 455]; *мали́нівка* ‘наливка малиновая’ [СГ, т. 2, с. 401]; *бодя́нівка* ‘водка, настоянная на бодяні’ [СГ, т. 1, с. 81]; *инбирі́вка* ‘имбирная настойка’ [СГ, т. 2, с. 193]; *афіня́к* ‘наливка на черникѣ’ [СГ, т. 1, с. 11] (*а́фіни* – діалектна назва чорниць [ГГ, с. 18;

СБГ, с. 20)]; *шапрані́вка* ‘водка, настоянная на шафранѣ’ [СГ, т. 4, с. 485]; *тереня́к* ‘настояка на тернѣ’ [СГ, т. 4, с. 256];

- способом приготування: *терту́ха* ‘напитокъ женщинъ: растирають землянику съ сахаромъ и смѣшиваютъ съ водкой, пьютъ ложками’ [СГ, т. 4, с. 258]; *варену́ха* ‘водка, сваренная съ медом, плодами и пряностями’ [СГ, т. 1, с. 126]; *парні́к* ‘родъ спиртнаго напитка’ [СГ, т. 3, с. 97];
- наслідками впливу на організм людини: *веселу́ха* ‘шутливое названіе спиртнаго напитка’ [СГ, т. 1, с. 126]; *спотика́ч* ‘родъ настойки’ [СГ, т. 4, с. 187]; *лепету́ха* ‘водка’ [СГ, т. 2, с. 355]; *куса́ка* ‘водка, настоянная на перцѣ съ прибавкой и иныхъ кореньевъ’ [СГ, т. 2, с. 332]; *запрі́дух* ‘очень крѣпкая водка’ [СГ, т. 2, с. 85]; *гострогляд* ‘крѣпкая водка’ [СГ, т. 1, с. 319].

Номенклатуру назв спиртних напоїв представлено значною кількістю словотвірних варіантів: *па́ленка* – *паленочка* – *па́лінка* – *палі́ночка* – *пальо́нка* [СГ, т. 3, с. 89 – 90], *по́рція* – *по́рційка* [СГ, т. 3, с. 356]; *мали́нник* – *малині́вка* – *малиня́к* [СГ, т. 2, с. 401], *варену́ха* – *варену́шка* – *варену́шечка* [СГ, т. 1, с. 126], *атрусі́вка* – *атрусі́вочка* [СГ, т. 1, с. 4], *терні́вка* – *терні́вочка* [СГ, т. 4, с. 257], *горі́лка* – *горі́лочка* – *горі́лонька* [СГ, т. 1, с. 311 – 312], *вишні́вка* – *вишні́вочка* [СГ, т. 1, с. 201], *тру́нок* – *тру́ночок* [СГ, т. 4, с. 289] тощо. Як бачимо, функційно активними є утворення з меліоративними суфіксами (-*очк-*, -*ечк-*, -*еньк-*, -*оньк-*), які відіграють роль інтенсифікаторів і можуть виражати високий ступінь вияву ознаки, надавати словам емоційного забарвлення.

Дослідник Г. В. Судаков зауважує, що група назв алкогольних напоїв у російській мові андрогенна за походженням, тобто її сформували чоловіки: виноробами, медоварами, винокурами здавна були чоловіки; жінок допускали до виготовлення пива, меду, тим більше – горілки лише на окремих первісних стадіях виготовлення сировини. За свідченням російського вченого, під час виготовлення напою його треба було куштувати, а жінкам це не завжди можна було робити [5, с. 80]. Таку тенденцію спостерігаємо і в українській мові,

зокрема на сторінках *Словника* Б. Д. Грінченка: *воронець*, м. Напитокъ изъ водки съ медомъ [СГ, т. 1, с. 255], *гаряч*, м. Сбитень [СГ, т. 1, с. 276], *шпунт*, м. Пуншъ [СГ, т. 4, с. 511], *піднінок*, м. Простая водка [СГ, т. 3, с. 175], *чвир*, м. Родъ водки: полугаръ [СГ, т. 4, с. 448] тощо. Проте лексеми на позначення спиртовмісних напоїв часто представлені іменниками жіночого роду, наприклад: *ганусівка*, ж. Настойка на анисѣ, анисовка [СГ, т. 1, с. 271], *горілка*, ж. Водка, хлѣбное вино [СГ, т. 1, с. 311], *каламánка*, ж. Презрительно: водка [СГ, т. 2, с. 209], *калганівка*, ж. Настойка на калганѣ [СГ, т. 2, с. 210], *калінівка*, ж. Настойка на калинѣ [СГ, т. 2, с. 210], *перчаківка*, ж. Перцовка, водка, настоянная на перцѣ [СГ, т. 3, с. 147], *пінна*, ж. Водка: пѣнникъ [СГ, т. 3, с. 187], *полнівка*, ж. Полынная водка [СГ, т. 3, с. 283], *порічківка*, ж. Наливка, настойка на красной смородинѣ [СГ, т. 3, с. 345], *слив'янка*, ж. Сливовая наливка [СГ, т. 4, с. 150], *стárка*, ж. Водка-старка [СГ, т. 4, с. 198], *чикилдіха*, ж. Названіе плохой водки [СГ, т. 4, с. 462] та ін.

Деякі назви спиртних напоїв, зафіксовані в *Словнику* Б. Д. Грінченка понад сто років тому, не змінили семантики на сучасному хронологічному зрізі, водночас в українських діалектах вони інколи мають фонетичні та словотвірні варіанти, пор.: зх.-поліс. – *горілочка* ‘горілка’ [Аркушин, т. 1, с. 102], буков. – *вишнік* ‘вишнівка’ [СБГ, с. 51], *сливовіца* ‘настойка, горілка із слив’ [СБГ, с. 500], бойк. – *палénка* ‘горілка’ [Онишкевич, т. 2, с. 35], *сливовіця* ‘горілка з слив’, *слив'янка* ‘наливка з слив’ [Онишкевич, т. 2, с. 229], лемк. – *палінка* ‘горілка’ [СЛГ, с. 273], закарпат. – *пáленка* (*пáленочка*) ‘те саме, що водка’ [СЗГ, с. 216].

Серед безалкогольних напоїв в аналізованій лексикографічній праці виявлено назви, які зі спільним значенням (разом з фонетичними варіантами) активно функціонують в узусі діалектоносіїв на сучасному етапі, наприклад: *кисіль* [СГ, т. 2, с. 239 – 240], пор.: у 46 сх.-слоб. говірках: *к'іс'іл'* (Тр, Прив, Солід, Новб, Павлен, Біллуц, Тар, НовЧерв, Попів, Білк, Осин, Донц, Марк, Вес, Обор, НижД, Зак, Колом, Міл, Сват, Бонд, Мороз, Півн, Зорик, Велик, Калм, Лим, Підг, Піщ, Старб, Чмир, Бут, Литв, Кон, НовЛим, Семкоз, Білов,

Макіїв, Червпоп, Крем, Шпот, МалХ, Новайд, Смол, Дмитр, Микол); зх.-волин. – *ки^lсіль* ‘страва із заквашеного вівсяного борошна’ [Корзонюк, с. 138], н.-наддніпр. – *ки^lсіль* ‘кисіль’ [Чабаненко, т. 2, с. 172], сх.-степ. – *кⁱс^l’іл’*, *ки^{el}с^l’ел’*, *ки^{el}сел’* [3, с. 138].

Назва *киселиця*, що в *Словнику* позначає ‘родъ киселя, варимаго изъ сливъ и кукурузныхъ крупъ или изъ муки кукурузной, гречневой или ржаной’ [СГ, т. 2, с. 239], у східнословобожанських говірках (з різним наголошуванням) трапляється спорадично: *ки^{el}сели^{eu}’а* (Пет), *ки^{eu}се^uлиц^u’а* (СтЛ). З тотожною семантикою лексема відома й говіркам старожитніх діалектів, наприклад: наддністр. – *ки^lселици* ‘кисіль’ [Шило, с. 142], гуцул. – *киселици/киселици* ‘кисіль’ [ГГ, с. 93], лемк. – *киселиця* ‘кисіль з вівсяної муки’ [СЛГ, с. 157].

У реєстрі *Словника* зафіксовано номен *сирівець* ‘хлѣбный квасъ’ [СГ, т. 4, с. 122], який на сучасному етапі зі спільною семантикою функціонує і в літературній мові – *сирівець* ‘хлібний квас’ [СУМ, т. 9, с. 198], і в діалектах: сх.-слоб. – *си^r’івец’* (Тр, Прив, Березів, Павлен, Біллуц, Павл, Осин, Донц, Піщ, Чмир), *сⁱ’р’івец’* (Новб, Біллуц, Височ, Обор, НижД, Зак, Бонд, Зорик, Крем, Вар), н.-наддніпр. – ‘сирівець’ [Чабаненко, т. 4, с. 66].

Українській мові та її говіркам відома назва безалкогольного напою *узвар*: *Узвар* – солодка рідка страва із сушених фруктів і ягід, зварених у воді; компот. // заст. Солодкий відвар із сушених фруктів, що готувався напередодні церковних свят – Різдва і Хрещення – як обрядова страва [СУМ, т. 10, с. 405], гуцул. – *узвар* ‘компот із сухофруктів’ [Піпаш, с. 200], н.-наддніпр. – *озвар* ‘узвар’ [Чабаненко, т. 3, с. 46], сх.-слоб. – *узвар* (Тр, Прив, Черварм, Солід, Березів, Біллуц, Височ, НовЧерв, Павл, Білк, Осин, Донц, Прос, Кузем, НижД, Зак, Колом, Сват, Пет, Мороз, Зорик, Велик, Стр, Підг, Піщ, Старб, Чмир, Литв, Кон, Семкоз, Плуг, Білов, Макіїв, Червпоп, Крем, Шпот, Новайд, Дмитр, Микол), *озвар* (Новб, Павлен, Біллуц, НовЧерв, Обор, Бонд, Півн, Зорик, Калм, Кон, Вар, Смол, Новахт), номен *взвар* (Підг) має давнє коріння, оскільки саме в цій фонетичній формі його засвідчено в пам’ятках XVIII ст. Лексема є дериватом дієслова *възварити* ‘варити, зварити’ [7, с. 327]. Підтвердження

архаїчності лексеми знаходимо в *Словнику*: *озварь=узвар* ‘родь компота изъ сушеныхъ фруктов и ягодъ’ [СГ, т. 3, с. 44].

У *Словнику* Б. Д. Грінченка в деяких випадках подано розгорнутий коментар до наведених назв, наприклад: *Пóрція, ції*, ж. Водка, даваемая рабочимъ предъ обѣдомъ и ужиномъ; мѣра водки [СГ, т. 3, с. 356]; *Муселѣць, льця́*, м. Напитокъ: вареный медъ, также разведенный медъ, настоянный на ягодах, съ которыхъ слита наливка [СГ, т. 2, с. 456]; *Біло́шка, ки*, ж. Шутливо: кофе съ молокомъ [СГ, т. 1, с. 67] та ін. Водночас значну кількість лексем репрезентовано без докладного пояснення, наприклад: *Ведмѣдик, ка*, м. Родь хмѣльнаго напитка [СГ, т. 1, с. 130]; *Мокру́ха, хи*, м. Водка [СГ, т. 2, с. 440]; *Чи́миру́ха, хи*, ж. Названіе водки [СГ, т. 4, с. 465].

Покликання на ареали подано для восьми аналізованих одиниць: *Полні́вка, ки*, ж. Полынная водка (Богодуховский уѣздъ) [СГ, т. 3, с. 283]; *Га́ряч, чу*, м. Сбитень ... (Екатеринославскій уѣздъ) [СГ, т. 1, с. 276]; *Баши́, ши*, м. Опьяняющий напитокъ изъ молотаго проса (Лебединскій уѣздъ) [СГ, т. 1, с. 34]; *Сапетóн, ну*, м. Родь киселя изъ бузины (Переяславскій уѣздъ) [СГ, т. 4, с. 102]; *Сливови́ця, ці*, ж. Водка изъ сливъ (Угорщина) [СГ, т. 4, с. 150] та ін.

Отже, здійснене дослідження свідчить, що лексико-семантичну групу «Назви напоїв» у *Словнику* за редакцією Б. Д. Грінченка представлено доволі повно. Деякі лексеми протягом останнього століття не втратили їхнього значення й функціонують і в літературній мові, і в говірковому мовленні представників різних діалектів. У подальших студіях плануємо проаналізувати інші ЛСГ побутової лексики, відображені на сторінках зазначеної лексикографічної праці.

Список скорочень

бойк. – бойківське; буков. – буковинське; гуцул. – гуцульське; закарпат. – закарпатське; зх.-волин. – західноволинське; зх.-поліс. – західнополіське; лемк. – лемківське; наддністр. – наддністрянське; н.-наддніпр. – нижньонаддніпрянське; сх.-слоб. – східнослобожанське; сх.-степ. – східностепове.

Список обстежених населених пунктів та їхніх скорочень

(усі населені пункти знаходяться в Луганській області)

Березів – с. Березівка, Новопокровський р-н, Білк – смт Білокуракине, Біллуц – смт Білолуцьк, Новопокровський р-н, Білов – смт Біловодськ, Бонд – с. Бондарівка, Марківський р-н, Бут – с. Бутове, Старобільський р-н, Вар – с. Варварівка, Кременський р-н, Велик – с. Великоцьк, Міловський р-н, Вес – с. Веселе, Марківський р-н, Височ – с. Височинівка, Марківський р-н, Дмитр – с. Дмитрівка, Новоайдарський р-н, Донц – с. Донцівка Новопокровський р-н, Зак – с. Закотне, Новопокровський р-н, Зорик – с. Зориківка, Міловський р-н, Калм – с. Калмиківка, Міловський р-н, Колом – с. Коломийчиха, Сватівський р-н, Кон – с. Кононівка, Біловодський р-н, Крем – м. Кременна, Кузем – с. Куземівка, Сватівський р-н, Лим – с. Лиман, Старобільський р-н, Литв – с. Литвинівка, Біловодський р-н, Макіїв – с. Макіївка, Кременський р-н, МалХ – с. Малохатка, Старобільський р-н, Марк – смт Марківка, Микол – с. Миколаївка, Станично-Луганський р-н, Міл – с. Мілуватка, Сватівський р-н, Мороз – с. Морозівка, Міловський р-н, НижД – смт Нижня Дуванка, Сватівський р-н, Новайд – смт Новоайдар, Новахт – с. Новоохтирка, Новоайдарський р-н, Новб – с. Новобіла, Новопокровський р-н, НовЛим – с. Новолимарівка, Біловодський р-н, НовЧерв – с. Новочервоне, Троїцький р-н, Обор – с. Оборотнівка, Сватівський р-н, Осин – с. Осинове-1, Новопокровський р-н, Павл – с. Павлівка, Білокуракинський р-н, Павлен – с. Павленкове, Новопокровський р-н, Пет – с. Петрівка, Сватівський р-н, Півн – с. Півнівка, Міловський р-н, Підг – с. Підгорівка, Старобільський р-н, Піщ – с. Піщане, Старобільський р-н, Плуг – с. Плугатар, Біловодський р-н, Попів – с. Попівка, Білокуракинський р-н, Прив – с. Привілля, Троїцький р-н, Прос – с. Просяне, Марківський р-н, Сват – м. Сватове, Семкоз – с. Семикозівка, Біловодський р-н, Смол – с. Смолянинове, Новоайдарський р-н, Солід – с. Солідарне, Білокуракинський р-н, Старб – м. Старобільськ, Стр – с. Стрільцівка, Міловський р-н, Тар – с. Тарасівка, Троїцький р-н, Тр – смт Троїцьке, Черварм – с. Червоноармійське,

Білокуракинський р-н, Червпоп – с. Червонопопівка, Кременський р-н, Чмир – с. Чмирівка, Старобільський р-н, Шпот – с. Шпотине, Старобільський р-н.

Список використаної літератури

1. Ганудель З. Т. Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии (названия пищи, посуды и утвари) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Украинский язык» / З. Т. Ганудель. – К., 1980. – 21 с.

2. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Гоца Еріка Дюлівна. – Ужгород, 2001. – 466 с.

3. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Загнітко Надія Геннадіївна. – Донецьк, 2011. – 453 с.

4. Матвіяс І. Г. Роль словника Б. Грінченка в процесі взаємодії між літературною мовою і народними говорами / І. Г. Матвіяс, М. Г. Железняк // Борис Грінченко : тези доп. респ. наук.-практ. конф., присв. 125-річчю від дня народження видатного українського письменника, вченого, громадського діяча. – Волошиловград, 1988. – С. 96 – 97.

5. Судаков Г. В. «Водка вину тетка» (названия спиртных напитков в рус. яз.) / Г. В. Судаков // Рус. речь. – 2003. – № 1. – С. 72 – 81.

6. Турчин Е. Д. Лексика питания в украинских восточнополесских говорах : автореф. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Украинский язык» / Е. Д. Турчин. – К., 1990. – 22 с.

7. Яценко С. А. Назви продуктів харчування, страв і напоїв у говірці села Степанівка Ємільчинського району Житомирської області / С. А. Яценко // Волинь – Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – 2010. – № 22 (II). – С. 317 – 328.

Джерела

Аркушин – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1. – 354 с.

ГГ – Гуцульські говірки : короткий слов. / відп. ред. Я. Закревська. – Л., 1997. – 232 с.

Корзонюк – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62 – 267.

Онишкевич – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. 1 – 2.

СБГ – Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.

СГ – Словарь української мови : у 4 т. / за ред. Б. Грінченка. – К., 1996. – Т. 1 – 4.

СЗГ – Сабадош Іван. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / Іван Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.

СЛГ – Пиртей П. С. Словник лемківської говірки / П. С. Пиртей. – Івано-Франківськ, 1986. – 461 с.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. І. К. Білодід та ін. – К. : Наук. думка, 1970 ... – . –

Т. 9 : С. – 1978. – 916 с.

Т. 10 : Т. – Ф. – 1979. – 658 с.

Чабаненко – Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1 – 4.

Шило – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.

В статтє проанализирована лексика на обозначение спиртосодержащих и безалкогольных напитков, представленная в исторической работе конца XIX ст. – «Словаре украинского языка» Б. Д. Гринченко. Акцентировано внимание на значениях и роли лексикографического труда для современных

лингвистических и этнографических студий. В процессе исследования выявлен количественный состав зафиксированных в словаре манифестантов обозначенной лексико-семантической группы, установлена мотивационная база выявленных лексем, проанализирована номенклатура названий с точки зрения существующих деривационных процессов, отмечены особенности построения словарных статей, в частности подробное или недостаточное описание качественных характеристик напитков, а также частота ссылок на ареал распространения той или иной реалии. С целью наблюдения за изменениями в лексике, произошедшими на протяжении последнего столетия, осуществлен сравнительный анализ представленных в словаре лексических единиц с номенами, функционирующими в диалектной речи на современном этапе. Отмечено, что в процессе исторического развития лексика, обозначающая напитки, характеризуется стойкостью семантики. Прослежены изменения, произошедшие в фонетическом и словообразовательном оформлении некоторых манифестантов.

Ключевые слова: напитки, лексика, говор, лексико-семантическая группа, лексикографический труд.

M. O. Voloshynova

Representation of Borrowings Denoting Names of Drinks in the Dictionary of the Ukrainian Language by Borys Hrynchenko

The article deals with the analysis of the vocabulary denoting alcohol-containing drinks and soft beverages represented in the historical source of the end of the 19th century «The Dictionary of the Ukrainian Language» by B.D. Hrynchenko. The attention has been paid to the significance and role of the lexicographic work for the modern linguistic and ethnographic studios. In the process of the research, the quantitative composition of the representatives of the analyzed lexical and semantic grouping fixed in the dictionary, has been revealed, the motivational basis of the revealed lexemes has been denoted, the nomenclature of the names from the point of view of the existing derivational processes has been analyzed, the peculiarities of the

structure of the dictionary entries have been accentuated which lie in a detailed or incomplete description of the qualitative characteristics of drinks as well as the frequency of the references to the area of spreading of this or that realia.

In order to observe the changes in the vocabulary which took place during the previous century, a comparative analysis of the lexical units represented in the dictionary with the nomens which function in the dialectal speech at the present stage of the development of the language, has been made.

Key words: drinks, vocabulary, patois, lexical and semantic grouping, lexicographic work.

Literature

1. Hanudel Z. T. Butovaia lexika ukrainskikh hovorov Vostochnoi Slovakii (nazvaniia pishchi, posudy i utvari) : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenia kandydata filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / Z. T. Hanudel. – K., 1980. – 21 s.

2. Gotsa E. D. Nazvy yizhi i kukhonnoho nachynnia v ukrainskikh Karpatskikh hovorakh : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / Gotsa Erika Dyulivna. – Uzhhorod, 2001. – 466 s.

3. Zahnitko N. H. Nazvy yizhi, napoiv u skhidnostepovykh hovirkakh Donechchunu : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / Zahnitko Nadiia Hennadiivna. – Donetsk, 2011. – 453 s.

4. Matviias I. H. Rol slovnuka B. Hrinchenka v protsessi vzaemodii mizh literaturnoiu movoyu i narodnymy hovoramy / I. H. Matviias, M. H. Zhelezniak // Borus Hrinchenko : tezy dop. resp. nauk.-prakt. konf., prysv. 125-richchyu vid dnia narodzhennia vydatnoho ukrainskoho pysmennyka, vchenoho, hromadskoho diiacha. – Voroshylovhrad, 1988. – S. 96 – 97.

5. Sudakov H. V. «Vodka vinu tetka» (nazvaniia spirtnykh napitkov v rus. yas.) / H. V. Sudakov // Rus. rech. – 2003. – № 1. – S. 72 – 81.

6. Turchin Ye. D. Leksika pitaniia v ukrainskikh vostochnopoleskikh hovorakh : avtoref. na soisk. uchen. step. kand. filol. nauk : 10.02.02 «Ukrainskii yasyk» / Ye. D. Turchin. – K., 1990. – 22 s.

7. Yatsenko S. A. Nazvy produktiv kharchuvannia, strav i napoiv u hovirtsi sela Stepanivka Yemilchynskoho raionu Zhutomyrskoi oblasti / S. A. Yatsenko // Volyn – Zhutomyrshchina: ist.-filol. zb. z region. problem. – 2010. – № 22 (II). – S. 317 – 328.

Dzherela

Arkushyn – Arkushyn H. L. Slovnnyk zakhidnopoliskykh hovirok : u 2 t. / H. L. Arkushyn. – Lutsk : Vezha, 2000. – T. 1. – 354 s.

HH – Hutsulski hovirky : korotkyi slov. / vidp. red. Ya. Zakrevska. – L., 1997. – 232 s.

Korzonyuk – Korzonyuk M. M. Materialu do slovnnyka zakhidnovolynskikh hovirok / M. M. Korzoniuk. – K. : Nauk. dumka, 1987. – S. 62 – 267.

Onyshkevych – Onyshkevych M. Y. Slovnnyk boikivskikh hovirok u 2 ch. / M. Y. Onyshkevych. – K. : Nauk. dumka, 1984. – Ch. 1 – 2.

SBH – Slovnnyk bukovynskykh hovirok / za red. N. V. Huivanyuk. – Chernivtsi : Ruta, 2005. – 688 s.

SH – Slovar ukrainskoi movy : u 4 t. / za red. B. Hrinchenka. – K., 1996. – T. 1 – 4.

SZH – Sabadosh Ivan. Slovnnyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu / Ivan Sabadosh. – Uzhhorod : Lira, 2008. – 480 s.

SLH – Pyrtei P. S. Slovnnyk lemkiivskoi hovirky / P. S. Pyrtei. – Ivano-Frankivsk, 1986. – 461 s.

SUM – Slovnnyk ukrainskoi movy : v 11 t. / red. kol. I. K. Bilodid ta in. – K. : Nauk. dumka, 1970 ...– . –

T. 9 : S. – 1978. – 916 s.

T. 10 : T. – F. – 1979. – 658 s.

Chabanenko – Chabanenko V. A. Slovnnyk hovirok Nyzhnyoi Naddnyprianshchiny : u 4 t. / V. A. Chabanenko. – Zaporizhzhya, 1992. – T. 1 – 4.

Shylo – Shylo H. Naddnistrianskii regionalnyi slovnnyk / H. Shylo. – L. : In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2008. – 288 s.